

PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

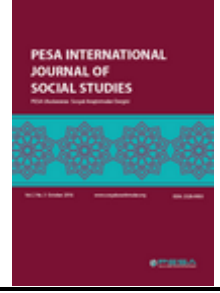
October 2017, Vol:3, Issue:3

Ekim 2017, Cilt:3, Sayı 3

e-ISSN: 2149-8385

p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Bahâr-ı Efkâr'a Göre Keçecizâde İzzet Molla'nın Şiir Anlayışı – II: Şiirin İşlevleri ve Amaçları, Şiirle İlgili Teşbihler, Şiirin Temel Yapı ve Unsurları, Nazım Şekilleri, Şiirin Değeri ve İtibarı

Keçecizâde İzzet Molla's Perception of Poetry according to the Bahâr-ı Efkâr – II: The Functions and Objectives of the poem, Metaphors of Poetry, Basic Structure and Elements of Poetry, Forms of Poetry, The Value and Reputation of the Poem

Mehmet Fatih ÇAVUŞ

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Edebiyatı Doktora Öğrencisi, fatihcavus@yahoo.com

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 24 Eylül 2017
Kabul 20 Ekim 2017

Anahtar Kelimeler:

Klasik Türk Edebiyatı, 19. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Keçecizade İzzet Molla, Poetika, Şiir Anlayışı, Şiirin Vasıfları, Bahâr-ı Efkâr.

Klasik Türk şiirinin genel poetikasının tespit edilebilmesi için öncelikle şair düzeyinde ve dönem genelinde bazı çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaca binaen hazırladığımız çalışmada Keçecizade İzzet Molla'nın divanından hareketle şairin nasıl bir şiir tanımı yaptığı, şiir için kullandığı kavram ve teşbihlerin, şiirin vasıflarının, özelliklerin, konuların ve işlevlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

19. yüzyılda klasik şiirin usta şairleri arasında kabul edilen Keçecizade İzzet Molla, son yüzyılda dönemin poetikasını yansıtmaması bakımından mühimdir. Bu durum onun poetik görüş, değerlendirme ve tenkitlerini daha anlamlı ve önemli kılmaktadır.

Şair şiirlerini "Mülk, Kışver, Saray, Taht, Leşker, Devlet Erkânı, Ahali, Bâde, Piyâle, Âsumân, Deryâ, Harman, Bal, Şeker, Dürr, Cevher, Maden, Genc, Şâne, Zülf, Mihr, Hediye, Ebnâ, Tıfl, Behişt, Âb-ı Hayât, Nev 'Arûs, Kâlâ, Keçkül-i Cerrâr" gibi unsurlara benzetmiştir. Şiirde aşk, bahar, sevgilinin güzelliği ve güzellik unsurları vasfedilir. Sevgilinin vasıflarını anlatan şiir değer kazanır. Söz eğer yerinde kullanılırsa okuyucu için faydalı olacaktır. Şairin kendi şiiri hakkında dile getirdiği bu düşünceler, Klâsik Türk şiiri poetikasının son evresini görebilme açısından önem arz etmektedir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 24 September 2017
Accepted 24 October 2017

Keywords:

Classical Turkish Literature, 19th Century Turkish Literature, Keçecizade İzzet Molla, Poetics, Perception of Poetry, Bahâr-ı Efkâr.

There is need for some studies primarily in the general level and poet period in order to be detected the general poetics of classical Turkish poetry. In the study prepared based on this need, we aimed to determine the Keçecizade İzzet Molla's definition of poetry, the concepts and the metaphors that he used, the qualities of his poems, his subjects and function by analyzing the Keçecizade İzzet Molla's Divan.

Keçecizade İzzet Molla is consired one of the master poets in 19th century classic poem period. He is also important for his effort to reflect the poetics of this period. That makes his opinions and criticisms about poetry, his poetic evaluations valuable and important for us.

İzzet Molla likened his poems to "Mülk, Kışver, Saray, Taht, Leşker, Devlet Erkânı, Ahali, Bâde, Piyâle, Âsumân, Deryâ, Harman, Bal, Şeker, Dürr, Cevher, Maden, Genc, Şâne, Zülf, Mihr, Hediye, Ebnâ, Tıfl, Behişt, Âb-ı Hayât, Nev 'Arûs, Kâlâ, Keçkül-i Cerrâr", etc. Love, spring, beauty of the beloved and beauty are described in the poetry. The poetry which describes qualification of the beloved one is valuable. it will be useful for people if word used appropriately. These thoughts expressed by the poet about his own poetry are

of importance in terms of seeing the final stage of the poetical poem of Classical Turkish poetry.

GİRİŞ¹

Hakkında yapılan tüm methiyelere, sahip olduğu eserlerin nitelik ve niceliğine karşın gereken ilgi ve takdiri göremeyip üzerinde yeterli çalışma yapılmayan İzzet Molla, 19. asır klasik şiirin son usta şairlerindendir. Şairin *Bahâr-ı Efkâr* ve *Hazân-ı Âsâr* adında iki divanı, *Gülşen-i Aşk* ve *Mihnet-keşân* adında iki mesnevisi bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada şairin sadece *Bahâr-ı Efkâr* isimli divanı incelenmiştir. Çünkü söz konusu divanın, *Hazân-ı Âsâr*'a göre hem hacim hem de konuyla ilgili malzeme muhtevisiyatı yönünden daha doyurucu olduğu görülmüştür.

Geleneğin son döneminde divan edebiyatını yaşatmaya çalışması, kendi döneminin poetikasını yansıtmaya bakımdan Keçecizâde İzzet Molla ve onun poetikası oldukça önem arz etmektedir. Son yüzyılda önceki dönemlere göre farklı eğilimler oluşmuş, hem kültürel hem de edebi anlamda bir yenileşme ve değişim başlamıştır. Böyle bir ortam içerisinde kendine has üslubuyla İzzet Molla'nın duruşu ayrıca önemlidir.

Her şairin kendi mizacına, maharetine, çevresine ve tabii olarak dönemine uygun bir şiir anlayışı olmalıdır; düşüncesinden hareketle şairin Divân-ı Bahâr-ı Efkâr'ı taranarak şiir ve sözle doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan poetik ifadeler tespit edilmiştir. Toplanan ifadelerin muhtevasına göre poetik yönü belirlenmiş ve oluşan başlıklara göre sınıflandırılması yapılmıştır. Çalışmamızda bu sınıflandırmalara göre İzzet Molla'ya göre şiirin işlevleri ve amaçları, şiirle ilgili teşbihler, şiirin temel yapı ve unsurları, nazım şekilleri, şiirin değeri ve itibarı hakkındaki görüşleri belirlenecektir.

Şaire ait poetik görüş ve ifadeler değerlendirilirken çıkış noktamız daima onun beyanları olmuştur. Şairin divanındaki bu beyanlar, ilgili olduğu başlıkta referans kaydı² ile birlikte örneklendirilmiş ve yorumlanmıştır. Aynı başlığa ait örnek beyitlerin fazla olması durumunda farklı bir söylemle öne çıkan veya daha açık bir fikir sunan beyitler alınmış, diğerlerine ise yalnızca dipnotta referans kaydı ile değinilmiştir.

1. Şiirin İşlevleri ve Amaçları

Şiirdeki amaç ve işlev, ait olunan geleneğe ve sanatçının tavrına göre değişmektedir.³ Üstelik sadece şiir değil, tüm sanat eserleri aynı ve tek amaçla bir tek iş görsün diye yapılmaz. Kimi

¹ Bu çalışma Keçecizâde İzzet Molla'nın şiir anlayışını tespit edebilmek amacıyla şairin divanından hareketle yapılan tarama, araştırma ve değerlendirmenin ikinci aşamasıdır. İlk çalışmamız "Bahâr-ı Efkâr'a Göre Keçecizâde İzzet Molla'nın Şiir Anlayışı – I: İdeal Şiirin Vasıfları" adıyla *PESA International Journal of Social Studies* dergisinde (Vol.2, Issue.3, 2016, s.95-113) yayımlanmıştır. Bu nedenle ilk makalede değinilen poetika, şairin hayatı, edebi yönü gibi giriş bilgilerinin bu çalışmada tekrarlanmasına gerek duyulmamıştır. Çalışmamıza kaynaklık eden şiirler şairin Ömür Ceylan ve Ozan Yılmaz tarafından yayımlanan divanından alınmıştır. (bk. Ömür Ceylan ve Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr : Keçecizâde İzzet Molla ve Divân-ı Bahâr-ı Efkâr*, İstanbul: Kitap Sarayı Yayınları, 2005)

² Verilen örnek şiirlerin referans kaydı şu şekilde düzenlenmiştir: Nazım şeklinin kısaltılması, şiirin veya nazım şeklinin numarası ve beyit sayısı (Mesela K.12/36, 12. kasidenin 36. beyti anlamına geliyor.) Nazım şekilleri gazel: G, kaside: K, kıt'a: Kt, na'at: Nt, tarih: Tr, musammat: Mus, muhtelif manzumeler: Mh M kısaltmalarıyla, divanın dibace bölümündeki manzum parçalar ise D ile gösterilmiştir.

³ Aynı geleneğe ait olsalar bile bu ve diğer konularda bazı fikir ayrılıklarının olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bu bağlamda misal olması açısından Âşık Çelebi'nin tezkiresinde şiirin beş işlevinden bahsedilir: 1-Şiir kendi kanunlarıyla beraber neseb ve tarih ilminin kanunlarını da toplar. Bu açıdan bakılınca şiir, bir anlatma ve güzel hale koyma tekniğidir.

2-Şiir, gerek şaire gerekse okuyucuya, üzerinde herkesin ittifak ettiği manevî bir konum verir. Böylece şiir, nice zayıf ve mazlumu ölüm, işkence ve zulüm gibi nice yaptırımdan kurtarmıştır.

sanatçı duygularını dile getirmek için sanat yapar; kimisi politik, kimisi millî, kimisi dinsel duygular uyandırmak için kimisi eğlenmek ve eğlendirmek peşindedir, kimisi de kusursuz bir eser ortaya çıkarmak ister.⁴

Yine de şiirin işlevleri arasında okuyucuya zevk vermesi, eğlendirmesi, eğitmesi ve rahatlatması gibi şairler tarafından yapılan ortak beyanlar mevcuttur. Bu beyanların bir kısmını İzzet Molla da paylaşmıştır. Özellikle kasidelerin fahriye bölümlerinde şair; sanatının üstünlüklerini dile getirirken şiirini kullanarak başarabileceklerini, kanıtlayabileceklerini de vurgular. Sözün ve sanatın kudreti şairin elinde önemli bir silahtır. Örnek beyitte şair, iki çift kelamla düşmanını nasıl susturabileceğini, susturamadığı takdirde ise şiir yazmayı bırakacağını da söyler:

Hâmemin boynunu ursun getirip meydâna

Hasımımı eyleyemezsem iki sözle mülzem (K 22/41)

Kalemin tesirini vurgulayan ve bu tesirin verdiği güçle düşmanını susturan şair, elbette aynı gücü dostunu memnun ve bahtiyar etmek için de kullanacaktır. Diğer bir kasidesinde dünyanın derdini çeken bütün alemi tek bir sözle neşelendirip, insanları bermurad edebileceği iddiasındadır:

İstesem 'âlemi mesrûr ederim bir sözle

Gam-ı dünyâ ne demekdir ki vere tab'a kesel (K 34/12)

Diğer sanatkarların da belirttiği gibi şiirin en önde gelen işlevi, kişiyi hayatın elemelerinden uzaklaştırıp zevk ve sevinç vermektir.⁵ Ancak İzzet Molla bu düşünceye katılmakla birlikte bir şiirin bunu başarabilmesi; ruhlarımıza gevşeklik veren günlük heveslerin, dünya gamlarının geçici ve hoş olduğunu insanlığa gösterebilmesi ile mümkün olacağını da eklemiştir. Böylece şair sözünün tüm kederlerden daha tesirli olabileceğini, okuyucunun ruhunda kalıcı değişimi sağlayabileceğini ifade eden şair; şiir söyleyebilmek ve yaratılış arasındaki ilişkiye de dikkat çekmektedir.

Söz yerinde ve yetkin bir biçimde kullanılabilirse imkansız olanı da başarıma kudretine sahiptir. Öyle ki Şâm-ı garîbânî⁶ huzurlu sabahlara dönüştürebilen sözler bile mevcuttur.

3-Bu sahada padişahla dilencinin, büyükle küçüğün farkı yoktur.

4-Şiir, gönüllerin ferahlama yeridir. Âlimler ilmî konularla uğraşmaktan sıkıldıklarında şiire sığınır. Çünkü şiir onlar için aşk ağacının meyvesidir.

5-Şiirde övgü laf olsun diye yapılmaz, belli bir işlevi vardır. Bazı kalpleri çekim sahasına alarak onları cömert ve ikram sahibi yapmayı amaçlar. Böylece nice fakir ve hasta lütfâ kavuşmuş olur. (Ziya Avcı, "Meşâirü 'ş-Şuâra Mukaddemesi'ne Göre Aşık Çelebi'nin Şiir Görüşü", *Yüzüncü Yıl Üniv. Fen Edeb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 4, sayı 4, 1993, ss.179-180)

⁴ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.308

⁵ Şiirin amacı okurda bir ruh hali yaratmaktır. (Melih Cevdet Anday, "Anlamın Anlamı", *Yasak içinde*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s.25) Fuzulî'ye göre de güzel söz, hem şair hem de toplum için faydalıdır. Ona göre, şiir söylemekle kişinin gönlünde bir ferahlık oluşur ve şiir sayesinde neşesi yerine gelir. Şiir, okuyucuda da zevk ve coşku oluşturur. İnsanlar, herhangi bir ücret ödemededen şiir sayesinde kendilerini neşeli hissedebilirler.

(Muhammet Nur Doğan, *Fuzulî'nin Poetikası*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul, 2009, s.23)

⁶ Hz. Hüseyin'in şehit edildiği, ehl-i beytin de Yezid'in askerine esir düştüğü geceye "Şâm-ı garîbân" (gariplerin akşamı) denir. Bazen herhangi birinin öldüğü günün akşamına da aynı isim verilir. (Emine Yeniterzi, "'Klasik Türk Şiirinde Ülke Ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı*, vol. 3, 2010, s.326)

Matla‘-ı mihr-i tesellî-dehen-i pâkimdir

Sühanım şâm-ı garîbânı eder subh-ı vatan (K 29/22)

Keçecizade İzzet Molla; icra etmiş olduğu sanatının maksadını, işlevlerini dile getirirken diğer taraftan sanatın sahip olması gereken nitelikleri, gerekleri de sıralamıştır. Şiirde en önemli işlev okuyucuya yönelik olan işlevdir. Dinleyiciler şiirin verdiği zevkle kendinden geçer, sarhoş olur. Çünkü şiirde anberi bile sarhoş edebilecek bir koku bulunmalıdır.

Bûy-ı ‘ûd-ı hâmemi ser-mâye etse n’ola tâk

Nûkhet-i sahbâ-yı nazmım ser-hoş etdi ‘anberi (Mh. M 1/19)

Bazen de insanlığın söze ve esere ihtiyacı vardır. Yaşadığı memleketi mamur etmesi yönünden Hz. Yusuf ile şairliği arasında bir teşbih ilgisi kuran şair, devrin insanların kendisine ve eserlerine muhtaç olduğu iddiasındadır. Çünkü Yusuf Aleyhisselam gibi sözleriyle, nefesiyle hüznü dolu olan bir beldeyi Mısır’a dönüştürebilecek yaratılışa şairler de sahiptir.

Yûsuf-ı tab‘ıma muhtâcdır ihvân-ı zamân

Kand-i nutkumla olur Mısır-ı safâ Beyt-i Hazen (K 29/21)

İzzet Molla nazımdaki maksadını açıklarken “*dûçâr-ı ümmîd*” terkiibini kullanmış. Şiire meyletmesinin sebebi vuslata ermek değil; yalnız onun ümidine erip ona tutulmak, yani bir umut ışığı yakabilmek olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla şiirin başka bir görevi, muhatapların ümitvar olmasını sağlamaktır.

Maksadın dûçâr-ı ümmîd etmedir vuslat değil

Serv-i nâzım ‘İzzete gâhî temâyülden garaz (G 242/6)

Her şiirin okuyucuya eserin sahibini tanıtmak gibi bir görevi vardır. Şiiri okuyanlar, şiiri yazan ama hakkında belki de hiçbir şey bilmedikleri şairi hakkında birincil kaynaktan en doğru bilgileri edinecektir. Şairin pak olan şiirine bakan halk, böylece şiirin İzzet Molla’ya ait olduğunu kolaylıkla anlayabilecektir:

Sen mi kaldın seni ‘âlemde hemân vasf edecek

Nazm-ı pâkinden eder kadrini halk istidlâl (K 32/57)

Öncelikle şiirin insanlara faydalı olan yön ve işlevlerinden bahseden şair, yeri geldiğinde mürekkebinin merheme dönüp, sözlerinin yaralı nazma şifa olacağını da eklemiştir.⁷

Ayrıca şiir, şairi için de faydalı olabilmektedir. Bu fayda şairin arzu ettiği kişiye intisap edebilmesidir. Şiiri bir vasita olarak gören şair, Sultan Mahmut için yazdığı kasidesinde

⁷ Bk. K 22/52

mütevazı bir söylemle şair olmadığını, şiirinin Sultan Mahmut'a intisap edebilmesine bahane olduğunu söyler:⁸

Değilim şâ'ir ancak ol şâha

İntisâba bahânedir sühanım (K 21/15)⁹

Şiirin okuyucu, şair ve nazmın kendisi üzerindeki işlevleri dışında şiirde konu edinilen/övülen kişi için de birtakım işlevlere sahiptir. Sanata bencilce yaklaşmayan İzzet Molla; hüner göstermek için değil, bahsi geçen kişinin vasıflarının bereketlenip çoğalmasını sağlamak için yazmaktadır.

Maksadım 'arz-ı hüner etmek değildir zâtına

Nüsha-i nazmımda matlab vasfının teksîridir (K 27/29)

Şiirin işlev ve amaçlarına sadece şairimiz açısından bakarsak; sınırsız bir güce sahip olan söz, insanlara zevk ve neşe verip onları hem mutlu eder hem de hayatın elemelerine karşı umut aşılar, okuyucusuna bazı hakikatleri bildirip onları bilinçlendirir, yaralara merhem de olabilen şiirler şairine de çeşitli faydalar sağlayabilmektedir.¹⁰ Kısacası şiirde maksat her zaman insanlığa ya da sanatın kendisine maddi ve manevi yarar sağlamaktır.¹¹

2. Şiirle İlgili Teşbihler

Her gelenek ve şair, eserde bahsi geçen varlık ya da durum için çeşitli vesilelerle benzetmeye başvurmuştur. İhtimaldir ki tüm edebi dönem ve ürünlerde teşbihin daha sık kullanılmasının sebebi ilk bu sanatın kullanılmış olmasıdır.

Şairlerimiz şiirlerinin tamamı ile ilgili yapmış oldukları tanıtma ve değerlendirmelerde önemli ölçüde teşbih ve mecaz yoluna başvururlar. Bunların çoğunluğu soyut ve genel beğenilerin, şairane ifadesi halindedir. Ancak az da olsa bu teşbih ve mecazların şiir üzerine çağın ortak görüş ve anlayışlarından kaynaklandığı ve bunları bizlere yansıttığı söylenilebilir. Ayrıca bu sanat aracılığıyla şairin şiir hakkındaki eğilimi ve zevki de yansıtılmıştır.¹²

Teşbihte amaç kendisine benzetilen sayesinde sözü daha etkili kılmaktır. Bu amaçla İzzet Molla, divanında pek çok yerde şiir, söz ve eser yerine çeşitli benzetilenleri istiare veya teşbih yoluyla kullanmıştır:

2.1. Mülk, Kışver, Saray, Taht:

⁸ Benzer bir söyleyiş şiirin dua için bir vasıta olduğudur. Bk. K 21/24, K 21/26

⁹ Konuyla ilgili diğer örnek beyitler için bk. K 23/70, D., s.52

¹⁰ Şiirin işlevleri ve amaçları hakkında söylenen tüm bu görüşler tamamen şairlere aittir. Ancak eserini üretirken şairin tavır ve arzularının ne olduğunu gösteren bu görüşler, okuyucunun aynı şiiri hangi amaçla okuduğunu ya da okuduktan sonra nasıl bir etkileneceğini yansıtmaz.

¹¹ Benzer düşünceler Fuzulî'de de görülmektedir: "Şiir; insanlığı yücelten amaçlar, iman ve salih amel doğrultusunda veya insani değerleri koruma gayesi için yazılmalıdır. Aksi halde sonuç hüsrana olacaktır. Sadece nefsanî duyguların, egoistçe arzuların tatmini yolunda yazılırsa şiir çok tehlikelidir, Fuzulî'ye göre şiirin faydaları: hem söyleyenin hem de okuyucunun gönlünde türlü türlü neşe, zevk ve sevinç doğurması, bunları ve yazarının adını kalıcı kılmayı...(Doğan, *Fuzulî'nin Poetikası*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul, 2009, s.18, 23)

¹² Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri". *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. sayı 1, 1982, s.33.

Hüner, nazım ve ma'nâ bağlamlarıyla birlikte şair sözü bir ülkeye ya da yurda benzetilmiş. Şiir; bir ülkeye, bir malikaneye bazen de bir saraya benzetilirken şair de sözün ve şiirin en güçlüsü olduğu için o ülkenin, sarayın padişahı, sultanı olur. İzzet Molla şiirini benzettiği mülkün hüner mülkü olduğunu söyleyerek kendisinin de hüner sahibi olduğunu vurgulamıştır:

Mülk-i hünerde etdi beni şâh

Ol tâc-bahş-ı sâhib-velâyet (D., s.51)

Şiir bir mülk/taht ise şairler de o mülkün şahi olacaktır. Ancak bu nazm mülküne kendisinin şâh olması Hz. Mevlana'ya intisap etmiş olmasına bağlıdır. Eğer Mevlana'nın yoluna tabi olmasaydı, sahip olduğu bu kudreti elbette ki bulamayacaktı. Ona intisap edenlerin en hakir dilencisi bile bu mülkün sultanı olur:

İzzetveş en gedâsı şeh-i mülk-i nazm olur

Her kim ederse Hazret-i Monlâya intisâb (G 30/5)

Sınırları belirsiz bir zenginliğe sahip olan ve sürekli genişleyebilen ma'nâ, bu özelliğinden dolayı bir ülkeye benzetilmeyi şiirdeki lafız ve biçimden daha fazla hak etmektedir. Mana mülkü şairin ülkesi, gaipden gelen yardımlar ise askerleridir:

Kişverimdir mülk-i ma'nâ leşkerim imdâd-ı gayb

Hüsrev-i nazmım kalemdir i'timâd-ı devletim (G 359/13)¹³

Mülk ve saray benzetmeleri ayrıca şiirin kıymetini ve nadir oluşunu gösteren ifadelerdir.

2.2. Leşker, Devlet Erkânı, Ahali:

Keçecizade şiirini ülkeye benzetmekle yetinmemiş bu teşbihi daha da ileri götürerek şiiri oluşturan her unsuru, ülkeyi koruyan onu var eden öğelerle ilişkilendirmiş. Sahip olduğu şairlik gücünü daha somut bir biçimde betimleyebilmek için şairin kullandığı lafızlar onun askerleri, mana ise tebaası olmuştur:

Ebyât saf saf saf-beste oldu

Elfâz leşker ma'nâ ra'iyet (D., s.51)

Divanın dibacesindeki bu teşbihlerden biri de şiirin devletin ileri gelenlerine benzetilmesidir. Şiiri ile ilgili büyük bir devlet ve taht portresi çizen şairimize göre klasik edebiyatımızda oluşturulan bir divan aslında Osmanlı devlet erkanının oluşturduğu divan toplantılarına benzer. Bu toplantılarda nasıl ki her devlet görevlisinin ayrı bir vazifesi, ayrı bir rütbesi var, divan şiirinde de her nazım şeklinin ayrı bir konusu, yazılma gayesi hatta birbirlerine göre üstünlükleri vardır. Yukarıda verilen beytin devamında "Her bir mertebe belirlendi, kasideler devlet erkânı oldu." diyerek ideal bir ülke tasviri yapılmıştır:

Ta'yîn kılındı her bir merâtib

¹³ Konuyla ilgili diğer örnek beyitler için bk. K 21/4, D., s.51

Oldu kasâ'id erkân-ı devlet (D., s.52)

Ayrıca mürettep divanlarda, devletin protokol düzenine benzeyen bir sistem mevcuttur. Umumiyetle kaside, gazel, musammat, rubai... gibi bir sıra söz konusudur. Keçecizade'nin kaside nazım şeklini bir devlet erkânı olarak düşünmesi, mürettep divanlarda ilk sırada kasidenin bulunması ile açıklanabilir.

Aynı manzumenin devamında bu devlet erkânı içinde kendi kaleminin görevini hariciye bakanı olarak hayal eden diyen İzzet Molla; bu hayalle nazım tahtına çıkacağını, kendisine Şevket-i Buhari'nin bile çavuş olmak isteyeceğini ifade etmektedir:

Oldu re'îs-i küttâb hâmem

Verdi resîd-i encâma sûret

Çıkdıkça taht-ı nazma hayâlim

Serheng-i tahsîn olmaz mı Şevket (D., s.52)

Bu şekilde aslında şairimiz kendi şairlik dünyasını, değerlerini tanıtmış. Bunu yaparken de Osmanlı askeri ve devlet düzenini kullanmıştır. Bu teşbihlerin tercih edilmesindeki gaye ideal şiirin kıymetini, gücünü ve tertibini gösterebilmektir.

2.3. Bâde, Piyâle¹⁴:

Nazım yerine kullandığı "bâde" ve "piyâle" ile şair, kendi şiirinin insanlar üzerindeki etkisine işaret etmektedir. Onun şiiri de şarap ile aynı etkiye, hatta daha fazlasına sahiptir:

‘Âleme sahbâ yerine bâde-i nazmım yeter

Görmedi bu meykede böyle şarâb-ı hoş-güvâr (K 8/79)

İçi şarap dolu kadeh anlamında olan piyale; bazen şekil, renk ve çekiciliği yönünden gonca, gül¹⁵ veya lale olarak karşımıza çıkar.¹⁶ Şairimiz de gazelinde taze ve çekici olan şiirini kadehe, güle benzetmiştir. Devamında gül ile bülbül hikayesine gönderme yaparak güle/şiirine bülbülün bir nazire istemektedir:

Piyâle-i güle döndü bu nazm-ı ter ‘İzzet

Nazîre isteyelim bezmgâh bülbülün (G 389/6)

¹⁴ Şarap, divan edebiyatında en çok kullanılan içecek maddesidir. Rengi dolayısıyla dudağa, kana, gözyaşına, yanağa benzetilir. Lezzeti ve sarhoş edici özelliği ile de teşbihlere konu olur. Şaraptan söz edildiği zaman nâb, sâfi, ve hoş-güvar sıfatlarıyla birlikte kullanıldığı görülür. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s.52)

¹⁵ Klasik edebiyatta mazmun olarak en sık kullanılan çiçek güldür. Rengi, kokusu, güzelliği, dikenli olması ve bülbülün ona olan aşkı gibi yönleri sebebiyle çok kıymetlidir. Ve gül istiare yoluyla ulaşılacak istenen tüm sevgililer yerine kullanılmıştır.

¹⁶ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s.372

Şiir, şairin gönül dünyasında felek sakisinin sunduğu ilham şarabının etkisiyle ortaya çıktığı ve bu etkiyle okuyanları, dinleyenleri şarap içmiş gibi mest edip kendinden geçirdiği düşünüldüğünde şiir-şarap teşbihi daha anlamlı olacaktır.¹⁷

Şarap ve kadeh teşbihleri, şiirin insanlara tazelik ve lezzetiyle zevk vermesi, okuyucuyu etkileyip kendine bağımlı etmesi, heveslendirmesi gibi işlevlerinden ötürü kullanılmıştır. İzzet Molla'nın şiiri de insanları kendine bağımlı edecek ve daha çok arzulamasına neden olacak güzelliكتedir.

2.4. Âsumân, Deryâ, Harman:

Nef'î'ye nazire olarak yazdığı bir kasidesinde şiir ve sanat alemini bir gökyüzü şeklinde tahayyül eden İzzet Molla, kendi sanat kudreti ile bu aleme hakim olduğunu ifade ederken nazmını gökyüzüne, şairlik gücünü de fitrattan gelen bir inlemeye/dumana benzetir. Onun şairlik gücü, bütün bu gökyüzünü kapladığını için ünlü Fars şairi Şevket'in¹⁸ Buhara'yı terk etmek zorunda kaldığını iddia etmektedir.

Tutmasaydı âsumân-ı nazmı dūd-ı fitratım

Şevket etmezdi Buhârâyı koyup terk-i diyâr (K 8/81)

Şairler mana, hayal ve dolayısıyla şiir dünyalarının genişliğini kimi zaman da deniz teşbihi ile anlatmayı denemişlerdir. Çünkü denizler ve ummânlar büyüklük, sonsuzluk, derinlik ve bu derinliklerde gizlediği kıymetli hazinelerle hatırlanır. Böylece şairin söz ve hayal dünyasının ne kadar geniş ve derin olduğunu vurgulanmış olmaktadır:

Menhelü'l-'azb-i kalem pâyâna erdi şimdilik

Gerçi söz deryâsı tab'-ı bî-gerânımdır benim (K 25/45)

Keçecizâde kendi düşünce sahasını tarif ederken şiirin üretilip harmanlandığı bir alan olması dolayısıyla nazmını bir harman yerine, gökyüzünü ise bu harmandaki bir darı tanesine benzetmiştir. Tüm genişliğiyle gökyüzü bile şairin kendi düşünce ve hayal alanının yanında son derece küçük ve dar kalır:

Vüs'at-i sâha-i endîşemi etsem ta'rîf

Âsumân hırmen-i nazmımda kalır çün erzen (K 29/5)¹⁹

Şairin bu teşbihteki amacı düşünce ve hayal aleminin ne kadar engin olduğunu somutlaştırmak istemesidir. Ayrıca düşünce zenginliğini ifade ederken gökyüzü karşılaştırmasının

¹⁷ Muhammet Nur Doğan, "Divan Şiirinde Şarap Metaforları", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, sayı 38, 2008, s.93

¹⁸ 17. Yüzyılda Fars edebiyatında Sebki-Hindi şiirinin önemli şairlerindendir. Buhara emirinin oğlu olan Şevket babasının ölümünden sonra Buhara'dan ayrıldı. Daha sonra sırasıyla İsfahan ve Hindistan'a giderek şiirleriyle büyük bir üne kavuşmuştur. (Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006, s.505)

¹⁹ Konuyla ilgili diğer örnek beyit için bk. K 21/9

yapılmasında gökyüzünün ilham üzerinden şiirle olan bağlantısının da göz ardı edilmemesi gerekir.

2.5. Bal, Şeker:

Birçok farklı kaynaktan beslenip sıklardan oluşması ve çok büyük ustalık gerektiren bir iş olması, üstelik şairlerin de arıya benzetilmesi²⁰ nedeniyle pek çok şair şiir-bal teşbihini kullanmışlardır. Şair sözünün lezzetli, faydalı ve hoş olduğuna da işaret eden bal ve şeker genellikle söz için bir sıfat olarak kullanılmıştır. Çağdaşı olan Enderunlu Vasıf'tan övgüyle bahsederken Vasıf'ın sözlerini şekere, kendi kelamını da bala benzetir:

Vâsıf gibi sen mîr-i kelâm olma ne haddin

Şekker sözüne 'İzzet anın bal katılır mı (G 519/9)²¹

Balın insan damağında bıraktığı tadın benzerini şair, şiiriyle okuyucunun ağzında veya dinleyenlerin dimağlarında bırakabilir. Lafızlar şairin kalemi sayesinde şiirde taze birer şeker haline döner.

2.6. Dürr, Cevher, Maden, Genc :

Birçok şair, kıymetli olup nadir bulunması ilgisiyle şiirini çoğu zaman benzer anlamları karşılayan “*gevher, cevâhir, dürr, maden, hazine*” gibi değerli taşlara benzetmişlerdir. Şiir ile değerli taşlar arasında kurulan bu münasebet, bazı madenlerin sahip olduğu özelliklerin şiirlerde de görülebilmesi ile ilgilidir. Bu özellikler; ulaşılmasının zorluğu, faydalı ve az oluşu, bazı güçlere veya tılsımlara sahip olması, ilgi çekici olup insanların arzulaması şeklinde düşünülebilir.

Cevher, “değerli taş” anlamının yanında “hüner, marifet”²² anlamlarında da kullanılmıştır. Üstelik bu ikinci anlam şiirle birlikte kullanılan bağlama daha uygun görünmektedir. Şairlik de bir hüner gösterme işi olduğu için şiir; sanatkarın ortaya koyduğu, marifetini sergilediği bir eserdir. Keçecizade büyük bir özgüvenle sözünün eşi benzeri olmadığı, artık şiir meydanında başka bir sözün söylenemeyeceği iddiasındadır. Aksini söyleyip başka bir eser/cevher yazacak olan varsa “işte meydan” diyerek karşısına çıkmasını istiyor:

Her kimin varsa cevheri gelsin

İşte meydân yegânedir sühanım (K 21/2)

Genellikle sevgilinin dişleri ve aşığın gözyaşı yerine kullanılan inci, şiir ve güzel söz yerine de kullanılabilir. Denizde sedef içinde oluşması, iriliği, parlaklığı incinin en çok vurgulanan özelliklerindedir.²³ Keçecizade, hamisi Halet Efendi için yazmış olduğu kasidesinde nazım cevherine sıra sıra dizdiğini incilerin parlaklığından da bahsetmektedir.

²⁰ Doğan, *Fuzuli'nin Poetikası*, s. 69

²¹ Konu hakkında diğer örnek beyit için bk. K 10/15, bal ile ilgili teşbih örneği için bk. K 26/10

²² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2000, s.138

²³ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s.126

Olsa bir vakti olup maslahat-ı devletden

Cevher-i nazm ile revnak-şiken-i dürr-i nazîm (K 37/29)

En değerli söz ise henüz kaynağında bekleyen, dışarı çıkarılmamış cevherlerdir. Oluştugu kaynakta duran bu cevher, diğer kıymetli taşlara benzemez ya da onlara değiştirilemez. Şairin sözleri Hz.Mevlana'nın kereminin kaynağındaki bir mücevherdir, kimse onun bir benzerini yerine koyamayacaktır.

Sözlerim gevher-i kân-ı kerem-i Monlâdır

Koyamaz 'İzzet anın mislini âdem yerine (G 470/7)

Kaynağında duran cevher bazen de maden ocağı ile ifade edilmiştir. Maden; akik, elmas, la'l, mercan, yâkut, zümrüt gibi bütün değerli taşların bulunduğu ve çıkarıldığı yerdir. Şairin sözü bu taşlardan biri olduğunda şiir de bu taşların bulunduğu maden ocağı olur. İzzet Molla'nın sözü Allah'ın feyzi ile Mevlana'nın sırlarının bulunduğu bir madendir.

Seng-i hârâdan eder 'İzzet gehî cevher zuhûr

Ma'den-i esrâr-ı Monlâdır sözüm bâ-feyz-i Rab (G 32/7)²⁴

Cevher yerine maden ifadesi tercih edilerek bu sözlere kıymet biçilemeyeceği veya herkesin görüp keşfedemeyeceği, sırlarla dolu olduğu, zenginliği ve bereketi vurgulanmak istenmiştir.

Sözün kıymetini, nadir ve ilgi çekici oluşunu gösteren diğer benzetilen; hazinelerdir. Şiir bir hazine, şairin kendisi de bu hazinenin sahibi durumundadır. Ancak söz cevherinin miktarı değil, değeri önemlidir. Dolayısıyla hazineye malik olan iyi bir şairin cevherlerinin sayısına bakılmaz çünkü söz artık bir hazinedir ve az çoğa delalet eder. Ayrıca şairlerin gözünde kısa ve öz şiir²⁵, bilhassa beş beyitlik gazeller daha makbuldür.

Azdan bilinir cevher-i nazmın çoğu 'İzzet

Elverdi sühan gencine bu penc-i kanâ'at (G 40/5)

Başka bir gazelde hazine teşbihi, divanlar için kullanılmıştır. Çeşitli özellikte ve değerdeki mücevherlerin bir araya gelmesiyle oluşan hazineler gibi, birer cevher olan şiirlerin de bir araya toplanmasıyla oluşan divanların büyük bir hazine olduğunu anlatmaktadır:

Sâye-i Monlâda 'İzzet cem' edip cevherlerin

Eylemiş gencîne-i eş'âr dîvân koymuş ad (G 81/7)

²⁴ Nazımın bir cevher olmasına rağmen fark edilemediğinden yakındığı beyit için bk. K 34/45. Konu hakkındaki diğer örnek beyitler için bk. K 22/45, K34/39, Mus 5/42,

²⁵ Şiirin vasıflarıyla ilgili bu konuya önceki çalışmamızda değinilmişti. Bk. Çavuş, "Bahâr-ı Efkâr'a Göre Keçecizâde İzzet Molla'nın Şiir Anlayışı – I: İdeal Şiirin Vasıfları", *PESA International Journal of Social Studies*, vol 2, issue 3, 2016, s.95-113"

2.7. Şâne, Zülf:

Sevgiliyi methederken şairin, sevgilinin zülfünü anlattığı sözü bir şânedir²⁶. Sevgilisinin karışık, uzun ve perişan olan saçlarını; şair sözüyle tarar, toparlar ve düzeltir. Şaşırtıcı güzellikte olan bu hayale şair aşıktır. Aynı zamanda bu hayal, sevgilinin asıl halini ele veren bir açıklamadır. Eğer şair, onun saçlarını tarağıyla düzelterek tasvir etmese sevgiliyi biz bu kadar güzel tahayyül edemezdik. Aşığın sözleriyle sevgilinin güzelliği tamamlandığı için sevgilinin saçı artık misk kokulu, siyah ve güzeldir:

‘Âşıkım şâhed-i hayâlîme ben

Zülf-i medhinde şânedir sühanım (K 21/7)

2.8. Mihr:

“Sühanım” redifli kasidede şairimiz kendi sözü yerine “mihr” benzetmesini kullanmış. Beyitte göz alıcılığı ve parlaklığından dolayı yıldızlara bakamadığını söyledikten sonra kendi sözüne işaret ederek etrafına ışıklar saçan bir güneşe hiç bakamadığını söyler:

Bakamam doğrusu nücûma hele

Mihr-i pertev-feşânadır sühanım (K 21/22)

Güneş, parlaklığı ve kainatı aydınlatması ilgisiyle bu teşbihe konu olmuştur. Ayrıca tüm alemin hayat kaynağı durumundadır. Sanatkarlar da ait oldukları çevreyi aydınlatma, insanlara doğruyu ve güzeli göstermek, herkese ulaşmak gibi bazı misyonlara sahiptir. Keçecizade'nin sanatı tüm bu özellikleri taşımaktadır.

2.9. Hediye:

Bu kadar özelliğe ve kıymete sahip olan şiir, sevilen kişilere hediye olarak sunulabilir. Ancak hediye verileceği kişi, şairin gözünde değerli olmalı, o hediyeye layık görülmelidir. Genel itibarıyla divan şairlerinin eserlerini padişah, sadrazam gibi devlet erkânına sunmaları da bu sebeptir.

Sultan Mahmut'u güzel söz söyleyenlerin şahına benzeterek kendi şiirini o şaha sunduğunu, çünkü şiirinin ona yaraşır bir hediye olduğunu söyler. Ancak bu hediye Hz. Süleyman'a karıncanın verdiği hediye²⁷ gibi görüldüğünü söyler. Hem Sultan Mahmut'u Hz. Süleyman gibi düşünüyor, hem de kendini Hz. Süleyman'a hediye sunan, yol gösteren karınca yerine koyuyor. Her ne kadar tevazu gibi görünse de karıncanın verdiği o küçük hediye sayesinde Hz. Süleyman

²⁶ Tarak. Divan şiirinde gelin, koku, meşşâta ve ayna ile birlikte kullanılır. Sevgilinin saçları için mutlaka bir şâneye ihtiyaç duyulur. Saç ile birlikte bulunduğu için misk kokar. Bazen aşığın kirpiklerini şâneye dönmüş olarak görürüz. (Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 420)

²⁷ “Hz. Süleyman ordusuyla birlikte karınca vadisine geldiğinde atından inerek bir karıncayla görüşür, karıncadan öğütler alır, onun armağan ettiği çekirge budunun yarısıyla ordusunu doyurur ve kalan yarısını da yol erzağı olarak yanında götürür.” (Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006, s.484)

ve ordusu kurtulmuştur. Bu noktada şair, hediyesinin küçük ama değerli ve bereketli olduğuna, dolayısıyla padişaha layık olacağına işaret etmektedir:

O pâdişâh-ı sühandâna ‘İzzetin nazmı

Hediyesi gibidir nemlenin Süleymâna (Tr 45/9)

2.10. Ebnâ, Tıfl:

Türk kültüründe oğul babanın sırrı olarak bilinir. Oğul babanın birçok vasıflarını taşır. Halkın beğenisini kazanan bir oğul yetiştirmek, anne ve baba için en ideal görevdir ve kıvanç meselesidir. Zira çocuk başarısını, aileden alacağı terbiyeye borçludur.²⁸ Tıpkı bir evladın, babasının varisi olup onun yerine geçebilmesi ve onun özelliklerini taşıması gibi eserler de şairlerden izler taşır. Bu nedenle İzzet Molla “*Benim nazmım asrın çocuklarının evlatlarıdır*” şeklinde bir ifadeyle şiirini oğula benzetir:

Nazmım efendî zâde-i ebnâ-yı ‘asrıdır

‘İzzet n’ola tabî‘at ederse mükâbere (G 475/6)

Bebek teşbihini ise sözünün yeniliğini, tazeliğini vurgulamak için kullanan şair bir kasidesinde sözün daha yeni doğduğunu, bu sevinçle lafızlarının henüz bir süt çocuğu olduğunu söylüyor. Bu benzetmedeki amaç ise lafızlarının ve şiirinin yeni doğmuş bir çocuk kadar taze olduğunu vurgulamaktır.

Hamdü-lillâh bu meserretle doğup tâze sühan

Tıfl-ı elfâzımı vasfınla edip şîr-âşâm (K 23/64)²⁹

2.11. Behişt:

Keçecizade hamisi Halet Efendi için yazdığı kasidesinde sözünü sekiz cennete³⁰ benzetmiştir. Halet Efendi’yi överken saf, berrak tesnim suyunu³¹ da memduhuna sunduğunu belirtmiştir:

Vasf-ı hâkânla bu heşt behişt-i sühanım

Tab‘-ı memdûhuma verdikçe safâ-yı tesnîm (K 37/42)

Şair bir taraftan hamisini, diğer taraftan da kendisini methederek hem methiye hem fahriye örnekleri vermiştir. Şair sözü olağanüstü güzelliği ve arzu edilmesi yönüyle cennet; şiirler ise lezzeti ve ferahlığı yönüyle dinleyenler için cennetteki tesnim suyudur.

2.12. Âb-ı Hayât:

Aynı kasidenin devamında şair, sözünü can bahşetmesi sebebiyle âb-ı hayata benzetmiştir³². Âb-ı Hayat, kaynağı karanlıklar demek olan zulmât, zulumât denilen ve menbaı meçhul diyarda

²⁸ Nihat Öztoprak, “Rûhî’nin Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı 12, İstanbul, 2005, s.111

²⁹ Diğer örnek beyit için bk. G 509/6

³⁰ Kur’an’da adı geçen sekiz cennet (Huld, Dar-üs-selâm, Dâr-ül-karâr, Adn, Me’vâ, Naim, İlliyyin, Firdevs)

³¹ Cennetteki ırmaklardan veya çeşmelerden birinin adı

³² Bu teşbihte, şiirin vasıflarında zikredilen şiirin can bağışlaması özelliğine bir gönderme yapılabilir. Şairin can veren, ölümsüzlük sunan sözü ideal bir şiirin sıfatlarındandır.

bulunan sudur ki içen ölmez, dünya durdukça yaşarmış. Tuhfe-i Vehbi şerhine göre mahbubun ağzı ve can bağışlayan söz demektir.³³

Meyl eder âb-ı hayât-ı sühanım neş'esine

'Arz-ı hâle gelir ol demde mahall-i takdîm (K 37/43)

Bu teşbih, ideal şiirin vasıflarında zikredilen şiirin can bağışlaması ve kalıcılık özelliklerine de işaret etmektedir. Şairin can veren, ölümsüzlük sunan sözü ideal bir şiirin sıfatlarındandır.

2.13. Nev 'Arûs:

Nev-zemin şiir³⁴ anlayışına sahip olan Keçecizade; şiirinin, dilinin yeni olduğu iddiasındadır. Alttaki beyitte kalemini dolayısıyla sanatını, herkesi kendine meftun eden yeni bir geline benzetmiştir. Bu teşbihle sanatının ve lafızlarının yeni bir gelin kadar taze, henüz el değmemiş, göz görmemiş bir halde olduğunu anlatmaktadır:

Zâde-i tab'ı yeter merd-i tecerrüd-pîşeye

Kilk-i şûhum nev 'arûs-ı dil-sitânımdır benim (K 25/15)

2.14. Kâlâ:³⁵

Şairin nazmı kumaş, kendisi de terzi olur. Terzi, elindeki kumaşı en iyi şekilde ölçüp biçer ve bir elbise dikerek ustalığını gösterir. Eğer kumaş daha önce görülmemiş renk ve desenlere sahipse, güzelce biçilip dikilecek olursa kıymetlenir, göz alıcı olur. Şairler de söz, mana ve hayali herkesin kullandığının dışında bir arada işleyip değerlendirirse maharetini göstermiş olur, eserleri de itibar kazanır. Keçecizade nazmını atlas kumaşa benzeterek renkleri ve deseniyle göz alıcı olan bu yeni kumaşı sevgiliye gönderdiğini anlatıyor:

Münâsib geldi 'İzzet nev-perend-i nazm-ı rengînim

Biraz ölçüp biçip ol kâmet-i dil-cûya gönderdim (G 361/5)

Kullanılan atlas kumaşın yeni olması şiirdeki yeniliğe, farklılığa da işaret etmektedir.

Osmanlı devrinde ticarete en çok kullanılan metallerden biri de kumaştır. İpek yolunun da kullanılmasıyla kumaşlar çok uzak diyarlara ulaştırılabilmektedir. Şiirler de bu değerli kumaşlar gibi en uzak memleketlere bile ulaşacak ve oralarda okunacaktır.³⁶

2.19. Keçkûl-i Cerrâr:

Şair olumsuz bir benzetme olan şiir-dilenci çanağı benzetmesini kendi şiiri için değil, eleştirdiği şairlerin şiiri için yapmıştır. İzzet Molla; bu benzetme ile şiirini, sanatını maddi bir beklenti için

³³ Ahmet Talat Onay, *Mazmunlar ve İzahı*, (Hzl. Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.55

³⁴ Bk. Çavuş, "Bahâr-ı Efkâr'a Göre Keçecizâde İzzet Molla'nın Şiir Anlayışı – I: İdeal Şiirin Vasıfları"

³⁵ Kumaş teşbihi 17. yy divan şairlerinden Sâbit'te de görülmüştür. Sâbit, çağdaşı dönemin usta şairlerinden biri olan Nâbi'den bahsederken Nâbi'nin Halep'te yaşamasını da göz önünde bulundurarak Nâbi'yi mananın Halep kumaşı olarak över. (Abdülkadir Erkal, *Divan Şiiri Poetikası -17.Yüzyıl*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009, s. 242)

³⁶ Diğer örnek beyit için bk. K 29/15.

oluşturanları hicvediyor. Bu gayede olanlar şair değil, dilenci; onların verdiği eserler de şiir değil, ancak birer dilenci çanağı olabilir.

Divan şiirinde caize³⁷ geleneğinin çok uzağında kalan ve sanat gayesi güdülmeyen, tek amacının övülen kişiden ihsan görmek olan manzumeler de mevcuttur. İşte şair bu tür şiirler için ağır bir eleştiride bulunur. Kendisinin ise Hz. Mevlana'nın dergahının dilencisi, kölesi olduğu için böyle bir hataya düşmeyeceğini söyler:

Sâ'il-i dergâh-ı Monlâ olduğumdan 'İzzetâ

Nazmımı keçkûl-i cerrâr etmedim etmem yine (G 456/6)

Tespit edilen teşbihlerin tamamına yakını şairimizin kendi şiirini tavsif ederken seçmiş olduğu imajlardır. Kişisel olan bu benzetmelerin tamamı İzzet Molla'nın şiirinin değerini, benzersiz oluşunu, etkisini, zenginliğini ve yeniliğini göstermektedir.

Teşbih veya istiare yoluyla yapılan bu benzetmelerde benzeyen olarak “nazm, sühan, şiir, divan, ma'nâ, ebyât, elfâz, kasâ'id, söz” kullanılmıştır. Dolayısıyla şiir yerine İzzet Molla bu ifadeleri de tercih etmiştir.

3. Şiirin Temel Yapı ve Unsurları

3.1. Mana:

Beslendiği kaynaklarda olduğu gibi Osmanlıda da şekil ve lafız ile kıyaslanarak bir tartışma konusu olsa da klasik edebiyatta şiirin temel yapısına ait en önemli öge olarak mana kabul edilir.³⁸

“Denmek istenen, kastedilen şey” anlamlarını karşılayan mana, tamamıyla şairin hayal dünyasına ve sanatsal gücüne bağlıdır, şiiri zenginleştirip güzelleştiren unsurdur. Bu derece üzerinde durulan mananın sahip olması gereken özelliklerine baktığımızda “Şiirin en büyük meziyeti, daha önce söylenmemiş bir söz olmasındadır.”³⁹, “Mana ilhamla vardır. Anlaşılması da sezgiyle olur.”, “Şiirin manasında bîkr-i mana yani farklılık, daha önce işitilmemişlik, özgünlük de aranır. Şiirin anlamı özgün olduğu ölçüde değer kazanır.”⁴⁰

Keçecizade İzzet Molla, divanında mana-şekil tartışması ile ilgili açık bir hükümde bulunmasa da yaptığı teşbihlerden, kurduğu ilgililerden yola çıkarak manayı birinci sıraya aldığını

³⁷ Eskiden şâirlerin yüksek mevkilerde bulunan kişilere sundukları medhiyeler karşılığında aldıkları hediyeye câize denilirdi. Câizeye 'sıla, bahşiş, ihsân' adları da verilebilir (Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s.81). Şairleri caize yazmaya yönelten pek çok faklı sebep olmuştur. Câize hakkında daha geniş bilgi için bk. Kadir Güler-Kerim Yaşar, “Divan Şiirinde Câize”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 19, Kütahya, 2007, ss. 231-270; Kerim Yaşar, *Divân Edebiyatında Câize Üzerine Bir İnceleme*, Dumlupınar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007; Cem Dilçin, “Cumhuriyet'in 80'inci Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirisi*, Ankara, 2003; Halil İnalçık, *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011.

³⁸ Örneğin, İbrahim Hakkı Bursevî lafza takılıp, manayı anlayamayanları deniz kenarında oturup deniz dibindeki inciyi alamayanlara benzetir. Hayriyye'sinin “Matlab-ı Hüsn-i Kelam-ı Mevzun” bölümünde şiir anlayışını ortaya koyan Nabi'ye göre ilimsiz şiir olmaz. Şiirde mana esastır. Emir Devletşah da Farsça yazdığı tezkiresinin girişinde şiiri tanımlarken “şairler dalgıç gibi mükerrer tabiatleri ve bir yüzgeç gibi olan sâlim zihinleri bir anda mekânsızlık (lâmekân) denizinden binlerce mâ'nâ incisini varlığını kıyılarına çıkarır, hatta mâ'nâ ehlinin başlarından aşağıya saçarlar.”demektedir. (Gür-Koçakoğlu 2009: 92) GÜR , Alim Gür ve Bedia Koçakoğlu, “Yeni Türk Edebiyatında Kaynak Olarak Poetika”, *Turkish Studies*, vol 4/1, (Winter 2009), s.92

³⁹ Kaya Bilgegil, *Hüsn ü Aşk'a Dair*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1975, ss. 6-10

⁴⁰ Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.38

anlayabiliriz. Ayrıca yapılan taramalarda şekille ilgili sözlerinin, manayı vurguladığı ifadelerinden çok daha az olduğu görülmüştür.

Hikmetli şairin nefesinin göstermiş olduğu mucizeyle, eserlerdeki lafızların görünümü yani şekil ve mana canlı ve sağlamdır. Burada şair sözün ruhu olarak manayı görmektedir. Lafız cisim yani dış görünüş, mana ise ruhtur.⁴¹

Şâ'ir-i hikmet-şinâsım mu'ciz-i nutkum ile

Cism-i lafz u rûh-ı ma'nâ zindegânımdır benim (K 25/8)

Mana ile ilgili en çok söz edilen nitelik, onun tazeliği ve benzersizliğidir. Şiirin yeni ve orijinal olduğunu düşündüren ilk ve en önemli gösterge manadır. Bu nitelik şairin ustalığını ve sanat gücünü de gösterir.⁴² Hz. Mevlana'nın gölgesinde onun yoluna tabi olan şairimiz, manayı bir gül bahçesine benzeterek o gül bahçesi kurusa bile kendisinin taze sözleri, anlamları yeniden yeşerteceğini ifade etmektedir:

İzzetâ sâye-i Monlâda nihâl-i kalemim

Bitirir gülşen-i ma'nâ kurusa tâze sühan (G 397/8)

Lafızdan ayrı düşünilemeyen mananın güzelliği tatlı ve şirin sözlerle birlikte ortaya çıkacak ve daha fazla değer kazanacaktır.

Bu bağlamda tespit edilen şu beyitte öncelikle şirin lafızların manalarının bir araya gelmesiyle oluşan bir dağ tasviri yapılmış, devamında da kendisinin o dağın manalarını kazan kişi olduğunu söylenmiştir. Şair, endişesini kazmaya benzeterek artık kendisine gizli hiçbir madenin olmadığını vurgulamaktadır:

Benim ol Kûh-ken-i ma'nî-i şîrîn-elfâz

Kalmadı tîşe-i endîşeme pinhân ma'den (K 29/13)

Ayrıca şairin mana dünyasının geniş olması gerekmektedir. Her şiirinde, her lafzında farklı bir mana bulunmalıdır. Bu da şairin hayal gücünün sınırları ile ilgilidir. İzzet Molla daha önce kullanılmamışın, düşünülmemişin peşindedir. Mana genişliğini anlatmak için yaptığı mukayesede hayal dünyasının hazırlayıp süslediği askerlerden oluşan mana ordusu, çöllerdeki kum dalgalarından daha geniştir ve büyüktür. Bu teşbih bile şairin mana dünyasının sınırsızlığını göstermektedir:

⁴¹ Mana-suret ya da mana-lafz ilişkisinde suretin ya da lafzın yerini eski şiirimizde beyan, eda, hüsn-i tabir vb. üslûp ile ilgili sözcüklerin aldığı da görülür. Ancak söz konusu kullanımlarda da beyan ya da edanın işlevleri suret ve lafzın işlevlerinin benzeridir. Yani beyan da eda da anlamın ortaya çıkmasında anlamın tamamlayıcısı konumundadır. (Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.34)

⁴² 17.yy tezkire sahibi Riyazi şiirde mana ve mazmun ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Makbul şair dört kısımdır. Bir kısmı budur ki, mana bulmada benzersiz şeyler yapar. İkinci kısım odur ki, daha önce bulmada manaya yeni bir mana eklemekle ona güzellik ve kıymet verir. Üçüncü kısım odur ki, daha önce bulunan manayı, ifade güzelliği ile eda eder. Dördüncü kısım odur ki, daha önce bulunan manadan başka bir mana bulur; eğer öncekinden iyi ise makbuldür ve eğer eşit ise, reddedilmese de olur, daha aşağı ise makbul değildir." (Filiz Kılıç ve Muhsin Macit, "Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri Tezkire Önsözleri", *Yedi İklim*, sayı 3, 1992, s.32)

Sipeh-ârâ-yı hayâlim ki cünûd-ı ma'nâ

Saf-ı şî'rimde sayılmaz sayılır mevc-i rimâl (K 32/46)

Mananın sınırsız olması gerektiğini anlatan diğer örnekte manayı ucu bucağı olmayan geniş bir çöle benzetmiş, kalemini de bu çölleri yani mana çölünü gezen Mecnun gibi düşünmüştür:

Olalı şâhed-i endişeme 'âşık kalemim

Deşt-i ma'nâya düşüp gezmededir şâm u seher (K 19/21)⁴³

3.2. Mazmûn:⁴⁴

Şiirin anlamı ile birlikte değerlendirilen mazmun, edebiyatta bazı özel kavram ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan klişeleşmiş söz ve anlatımlara denir. Bir sözün içinde gizli olan sanatlı anlamdır.⁴⁵ Keçecizade kalemini bülbüle, mazmunu da güle benzetmiş; eğer bülbül bu gül bahçesine daha erken gelseydi diğer şairlerin elleri bu güllere değemeyecekti:

Şu'arânın eli degmezdi gül-i mazmûna

Bülbül-i hâme bu gülzâra geleydi erken (K 29/14)

“Mazmun” ifadesini gül ile birlikte kullanarak en güzel mazmun örneğini de vermiş olan şair, bu teşbihle mazmunların taze ve daha önce kullanılmamış olması gerektiğine işaret etmektedir.

Mazmunların kaynağı veya sermayesi sevgilidir, sevgilinin dudaklarıdır. Mazmunlar edebiyatı olan divan şiirinde sık kullanılan mazmunlardan biri de değerli ve kırmızı bir taş olan la'ldir, sevgilinin dudağı için kullanılan bu mazmun İzzet Molla'nın bütün mazmunlarının sermayesidir:

Cevher-i la'li ki ser-mâye-i mazmûnumdur

Gûyiyâ hatt-ı lebi mısra'-ı mevzûnumdur (G 176/1)

Manada olduğu gibi mazmunda da yenilikçi ve farklı olmak gerekmektedir. Şairin ürettiği mazmunlar kimsenininkine benzemez çünkü o diğer şairlerin düşünmediği mazmunları bulup kullanmaktadır. Şairin düşünce bahçesinde bu goncanın (bikr-i mazmun) yetişmesini sağlayan şey, elbette onun sevgiliyi, sevgilinin dudağını düşünmesidir. Bu düşünce şairin düşüncelerini, hayallerini ve şiirini her zaman besleyecektir:

⁴³ Konuyla ilgili diğer örnek beyitler için bk. K 24/33, G 98/ 2, G 283/6, Mus 7/1, G 186/6, Mus 8/18, K 24/33, K 24/42, K 25/10, K 25/50, G 130/5, G 127/6, Nt 3/4, G 359/13

⁴⁴ Mazmûn hakkında müstakil kaynaklar için bk. Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, ss.45-61; Mehmed Çavuşoğlu, “Mazmun”, *Türk Dili*, cilt III, sayı 388-399, 1984, ss.198-205; Şener Demirel, “Mazmun Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 21, (Bahar 2002); İskender Pala, “Mazmunun Mazmunu”, *Dergâh*, sayı 35, İstanbul, 1993; Onay, *Mazmunlar ve İzahı*, (Hızl. Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

⁴⁵ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s.298)

Su verir fikr-i lebin gülşen-i endîşemize

Benzemez sâ'irine gonçesi mazmûnumuzun (G 302/6)⁴⁶

3.3. Hayâl :

Şair, hayat ve tabiatın aldığı malzemeyi çoğu kere muhayyilesiyle değiştirerek okuyucuya sunar.⁴⁷ Yeni mazmunların, farklı fikir ve lafızların kısaca sanat eserinin ortaya çıkışında temel bir şart olan hayal, sanatçı için onu güçlü kılan bir kaynaktır.

İzzet Molla şiir dünyasını oluştururken hayal için gereken şartların belli bir düzen takip edildiğinde olgunlaştığı düşüncesine sahiptir. Öncelikle zihindeki gereksiz fikirler, karışıklıklar giderilmeli; düşünce sahası temizlenmeli daha sonra hayal kurulmaya başlanmalıdır. Çünkü şairimize göre farklı ve güzel hayaller ancak arınmış bir zihinle mümkün olur:

Kuralım bir iki kâşâne hayâl-i yâre

Düzledik sâha-i vîrâne-i endîşemizi (G 521/3)

Düşünce ve düşünme sonunda ortaya çıkan mana, hayal gücünün sınırlarına tâbidir. Eğer hayal alemi gönül açıcı bir saraysa, mana bir padişah, düşünce ise gümüş bir ayna olacaktır. Dolayısıyla şiirdeki diğer unsurlar da şairin hayal gücüne bağlıdır. Hayal ne kadar engin ve zenginse ortaya çıkan şiir o derece güzel ve değerlidir.

Hayâlim bir sarây-ı dil-küşâdır şâh-ı ma'nâya

Gümüş âyîne endîşem kalem tûtî-i gûyâdır (K 24/44)

Bu benzetmelerle şairlerin imkânlarla ve zenginliklere sahip olduğu ifade edilmiştir. Âşıklar gerçek dünyada yalnız ve sefil bir hayat sürse de yapılan bu benzetmelerde işaret edildiği gibi hayal dünyalarında sınırsız bir zenginliğe ve birçok imkâna sahiptir.⁴⁸

Şairlerin hayal âlemi öyle bir genişliğe ulaşmıştır ki diğer insanların bu âleme ulaşması hatta onu hayal etmesi bile mümkün değildir. Şairin hayâl âlemi, tüm diğer âlemlerin dışındadır, şairin ulaşacağı yer de orasıdır zaten:

Menzil-i tîğ-ı hayâlim 'âlem-i dîgerdedir

Kehkeşân-ı âsumân töz-ı kemânımdır benim (K 25/4)⁴⁹

⁴⁶ Konuyla ilgili diğer örnek beyitler için bk. G 468/6, Müfred 24, G 516/5

⁴⁷ Divan şairleri hayalin şiir için taşıdığı önemi değişik vesilelerle dile getirmişlerdir. Necati, şiirine değer katan unsurları "rengin hayal", "şive" ve "hub edâ" olarak sıralar. Şeyh Galib, hayali, şairin "rütbe-i i'câzî" olarak görür. (Menderes Coşkun, "Klâsik Türk Şairinin Poetikası Üzerine", *Bilig*, sayı 56, (Kış 2011), s.66)

⁴⁸ "Sanatın amacı, eksiksiz ve kusursuz olanı, yani "mutlak güzel"i yaratmaktır. Halbuki, eksiksiz ve kusursuz olanı bulmak, "mutlak güzel"i yaratabilmek gerçekte mümkün değildir. Durum böyle olunca sanatçı, gerçekten kopup kendi hayal dünyasına giderek yani gerçek dışı ya da gerçeküstüne yönelerek, ideal güzeli orada yaratmak zorunda kalır. Böylece, divan edebiyatında, eskilerin "hüsn-i mücerred" dedikleri ancak hayal gücü ile ulaşılabilecek soyut güzel ve güzellik anlayışı ortaya çıkmıştır." (Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, s.52)

⁴⁹ Konuyla ilgili diğer örnek beyitler için bk. Dibace, s.512, K 29/3, K 27/7, K 29/2, K 29/12, K29/70, K 34/10, G 17/5, G 452/7, G 521/6, G 104/3, G 17/5

3.4. Endîşe:

Şairin şiir için önemli gördüğü ve sanatkarlığın temelinde duran diğer kavram, düşüncedir. Her yapıt, her şiir düşünce temeliyle ortaya çıkar. Diğer yönlerde olduğu gibi şairlerin düşünceleri, düşünme biçimleri oldukça farklıdır. Doğrusu onları şair yapan da bu farklılıklardır.

Şairin düşüncesi öyle bir hükümdardır ki bu düşüncelyi fark edebilenler Sultan Murat'ı⁵⁰ atının üstünde görmüş gibi olur. Şair, Sultan Murat'ın Safevi devletine yönelik seferlerine ve zaferlerine telmihte bulunarak kendisini acem şairleriyle kıyaslıyor. Üstün bir söz kudretine ve ihtişama sahip olan şairin düşüncesi, Acem şairlerinden haraç alacak konumdadır:

Harâc ister 'Acem şâ'irlerinden şâh-ı endîşem

Gören Sultân Murâdı zann eder çıkmış Revân üzre (K 2/66)

Şairin böyle geniş ve zengin bir fikir dünyasına sahip olabilmesi, onun gönlündeki hazine sayesinde mümkün olur. Ayrıca bu hazinenin hesabı da yoktur:

Nakd-i endîşemin hesâbı mı var

Kenz-i dilden nişânedir sühanım (K 21/3)

İzzet Molla şairin düşüncesi ile ilgili değerlendirmelerini benzetmelerle de ifade etmiştir. Düşünce bazen bir papağan gibi şekere meyleder, kafesinden yeni bir matlaya başlar (K 1/25); bazen de güzellerin girmesi için hazırlanmış bir köşk olur (G 521/1).

Şairin düşüncesi Mâni⁵¹ olduğunda Mâni'nin tasvirlerinde olduğu gibi mucizeler gösterir ve kan saçan gözlerin üzerine tebessümün resmini çizer. Şairin düşüncesini Mâni'ye benzetmesi düşüncenin ortaya konulan tüm eserlerin kaynağı olması ve mucizeler göstermesi ile açıklanabilir:

N'ola da'vî-i i'câz eylese Mânî-i endîşem

Tebessüm resm eder isterse çeşm-i hûn-feşân üzre (K 2/63)⁵²

3.5. Redif ve Kafiye:

Keçecizade redif ve kafiye gibi şiirle ilgili olmak üzere bazı teknik özelliklere de değinmiştir. Divanın 491. gazeli tamamen redif ve gazel konusuna ayrılmıştır. "Kâfiye" kelimesiyle redif oluşturduğu bu gazelde kafiye ve redifi mezeye benzetmiş, içki masasına mezenin kattığı tat ve güzellik nasılsa kafiye ve redifin şiire kattığı tadın da öyle olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla

⁵⁰ Sultan IV. Murat. Şair burada Sultan Murat'ı cüssesi ve kuvveti yönüyle anmıştır. Padişah, gayet cesur, gayretli ve kuvvetliydi. Hatta Silahdarı Musa Ağa gibi dev yapılı bir adamı kuşağından tutup kaldırır ve paranın üstündeki yazıyı eliyle silerdi. (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, cilt 1, s.28.

⁵¹ Mâni, divan şiir ve nesrinde Bihzâd ile birlikte, resminin ne nakşının güzelliği ile anılır. Sevgilinin güzelliği, şairin kaleminin nakşı ile kıyaslanan Mâni'nin nakşı ve resmi genellikle onlardaki güzellik ve nakış karşısında yetersiz kalır. (Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, s. 308)

⁵² Konuyla ilgili diğer örnek beyitler için bk. K 8/80, K 25/1, K 25/11, K 34/44, K 37/68, G 135/5, G 304/5, G 460/4, G 521/5, G 521/7

kafiye ve redif önemli görülmeli, yerine uygun olarak kullanılmalıdır. Aksi durumdaki şairler işlevini yerine getiremez ve okuyucuya zevk vermez:

Hayretle keyfimiz kaçıır nazm-ı bî-meze

Olsa redif bâde ana beng kâfiye (G 491/3)

Şiirin yapısal özelliklerini, özellikle de ahenk unsurlarını kusursuz olarak oluşturmanın zorluğu vurgulanmaya çalışılıyor. Fakat bu hedefler ulaşılması zor da olsa, Ferhat'ın iştiyakla dağı delmeye başlaması gibi hiçbir zaman şairin vazgeçip yılmasına sebep olmaz.⁵³

Yâ Bîsütûn ya dil-i Şîrîn olur redif

Nazm-ı metnime olıcak seng kâfiye (G 491/2)

4. Nazım Şekilleri

Bahâr-ı Efkâr'ın muhtevasında 40 kaside, 319 tarih manzumesi, 544 gazel, 14 tahmis, 4 tesdis, 2 tesbi', 1 terci'-i bend, 1 muhammes, 1 sakiname, 79 manzume ve 7 manzum hikaye bulunmaktadır.⁵⁴ Ayrıca şair, divanının dibace bölümünde yazdığı manzumesinde her bir nazım şekli ile ilgili ayrı bir görevlendirme ve benzetme yapmıştır.⁵⁵

4.1 . Kasîde :

Keçecizade İzzet Molla kaside nazım şekline büyük önem vermiş divanın başlangıcındaki na'atlarla birlikte toplamda 47 kaside örneği vermiştir. Ancak şair kasidelerinin sayısının çokluğundan değil, değerli oluşundan bahseder. Çünkü onun kasidelerinin kıymeti tartışma konusu olmuş. Herkes onun yazdığı kasidelerin değerini bin altın sanırken, her bir kaside on bin altının birkaç katını geçmiştir.

‘Âlem değer sanırdı bin altun kasîdemi

Tutdu ziyâde bir iki kat ol kelâmdan (G 401/8)

⁵³ Bu konuyla ilgili diğer beyitler için bk. 491. Gazel

⁵⁴ Geniş bilgi için bk. Ceylan-Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr (Keçecizade İzzet Molla ve Divân-ı Bahâr-ı Efkâr)*, Kitap Sarayı Yayınları, İstanbul 2005, s.37

⁵⁵ Dibace bölümündeki bu manzume yukarıda “Şiirle İlgili Teşbihler” başlığında ayrı ayrı ele alındığı için burada tekrar söz edilmeyecektir.

Kasidesi için şairin söylediği en önemli şey, kasidelerin insanları ve alemi aydınlatmasıdır. Yazılış amacına ulaşabilen, memduhu tarafından değeri fark edilecek güzellikte olan kasideler alemi aydınlatabilir.

Şair, Sadrazam Galip Mehmet Paşa için yazdığı kasidesinde her beyti bir yıldızla benzetmiş, bu beyitlerin cihanı aydınlattığını çünkü bunların her zaman övülen gökyüzündeki yıldızlar olduğunu söylemiştir:

Şevk-i ebyât-ı kasîdem kim cihâna saldı fer

Âsumân-ı midhatinde ahterânımdır benim (K 25/36)

4.2. Tarih:

Merkezî bir yönetimde padişahların çeşitli makamlara atama yaptıkları gibi İzzet Molla da istiare yoluyla aynısını yapıyor. Her nazım şekli için bir görev düşünen şair, yazdığı tarihlere "müstevfi-i mal" görevini veriyor. İslam devletlerinde mali işlerle ilgili olan divanın başkanını veya ona bağlı memurları ifade eden müstevfi, özellikle vergi toplama görevini üstlenir.⁵⁶ Dolayısıyla şaire göre tarihlere düşen iş "mal vergisini toplamak" oluyor. Divanda 319 tarih manzumesinin bulunması da şairin bu nazım türüne verdiği önemi gösteriyor. Vergi toplamakla ilgili işi tarihlerine vermesi de ayrıca manidar. Çünkü ebced hesabıyla tarih düşülen mısralarda "toplama" işlemi yapılıyor. Aynı beyitte mısraları ise güzelliğin hazinesine benzetmiştir:

Târîhlerdir müstevfi-i mâl

Her mısra'ım bir kenz-i letâfet (D., s.52)

4.3. Gazel:

Kasideler kıymeti ve amacı ile birlikte değerlendirilirken gazeller fasih bir lisanla yazılmaları yönünden ele alınmıştır. Buna göre kasideler bir maksat için oluşturulur, gazeller ise özenle yazılan kendisine has yapısı ve üslubu olan lirik şiirlerdir.

İzzet Molla'nın gazelleri fasih lisanla, güzel ve açık bir sözle yazıldığı için gazel vadisinde oldukça güçlüdür. Onun eriştiği mertebeye kimse kolay kolay erişemeyecektir. Gazelleri fesahatte öyle bir rütbeye ulaşmıştır ki bazen gazellerin Fasih'e⁵⁷ mi kendine mi ait olduğu konusunda şüphe duymaktadır:

Gazellerimde fesâhat o rütbe kim 'İzzet

Benim mi yohsa Fasîhin mi iştibâh ederim (G 367/7)⁵⁸

5. Şiirin Değeri ve İtibarı:

Şiirin ne kadar değerli veya muteber olduğunun ölçütü, çokça beğenilip okunmasıdır. Sosyal ve kültürel çevre; sanatkârın kendini soyutlayamadığı, soyutlayamayacağı bir olgudur. Divan şairleri de marifetlerini ve eserlerini tanıtip değerlendirebilmek maksadıyla içinde buldukları bu ortama sıkça başvururlar. Bu durum doğrudan olmasa da çağın sanat zihniyetini, alışkanlıklarını bizim de görebilmemizi sağlar. Şairlerimiz bu tür söylemlerde çevre olarak en

⁵⁶ Abbas Sabbağ-Nebi Bozkurt, "Müstevfi", *DİA*, cilt 32, Ankara, 2006, s.147.

⁵⁷ Özellikle gazelde büyük bir başarı sağlayan Fasih Ahmet Dede (17.yy)

⁵⁸ Konu ile ilgili diğer örnek beyit için bk. K 28/21

çok genel okuyucu kitlesinden bahsetmiştir. Bu çevre ile ilişkileri genellikle şairin şiiriyle bu çevreyi etkilemesi, eserinin geniş çevrelere ulaşması, çok okunması, beğenilip takdir görmesi şeklindedir.

Bu nedenlerle Keçecizade divanın farklı yerlerinde hem genel anlamda şiirin, sanatın değeri hem de kendi şiirinin değeri, itibarı hakkında çeşitli hükümler vermiştir. Bunlardan birincisi, sanatının kıymeti ve bu kıymetin farkında olunması hakkındadır. Şairin sözleri oldukça kıymetlidir ve cihan şâhı, bu kıymeti bilecektir. Buna dair şairimizin bir şüphesi yoktur:

Sühanım kadrini elbette bilir şâh-ı cihân

Hâşe lillâh kim ede baht-ı siyâhım iğfâl (K 32/55)

Bazen de şiirinin, sözünün değerinin bilinmediğinden söz eden şair, bu nedenle kendisine gereken ilginin gösterilmediğinden yakınır. Buradaki sıkıntının sorumlusu şair değil, okuyucudur. Nasıl ki şiir farklı yönlerde birçok özelliğe sahipse okuyucunun da birtakım vasıflara sahip olması gerekmektedir. Şair bu vasıflara sahip olmayan okuyucunun, birer cevher olan şiirlerini gözüne de soksan fark edemeyeceğini açıkça söylemektedir:

Cevher-i nazmımı soksam gözüne fark edemez

Çeşm-i hussâdda var 'ârıza-i rîh-ı sebel (K 34/45)

Şairin beğenmediği, kendisinden uzak kalmasını istediği diğer bir okuyucu tipi ise cahil okuyuculardır. Aşağılık olan irfan sahibini, insan olan cahil eşeği, değirmen beygiri olan semeri, hayvan olan cevher dağıtan insanı, cahil olan insan da hikmetli söz sahibini neylesin diyen şair; kısaca her insandan kendi şiirini anlamasını, gereken alakayı göstermesini beklemediğini söylüyor:

Çarh-ı le'îm sâhib-i 'irfânı n'eylesin

İnsân olan da ol har-ı nâdânı n'eylesin

Esb-i tahûn zînet-i pâlânı n'eylesin

Hayvân güher-fürûşî-i insânı n'eylesin

Nâdân olan herîf sühandânı n'eylesin (Mus 16/1)

Sanatın kıymeti ve önemi hakkında şair, esefle izlediği durumları da çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Ona göre şiir, her insanın başarılı olabileceği bir alan değildir bu sebeple herkes şiir yazmaya kalkışmamalıdır. Nazım mücevherini eline alan bir köylü o mücevherleri bir anda kıymetini düşürür ve boncuğa dönüştürür:

Rûstâyî eline girmiş idi cevher-i nazm

Boncuk etmişdi anı bunca har-ı lâ-yefhem (K 22/53)

İzzet Molla yalnızca kötü okuyuculardan yakınmaz. Ona göre kendini şair olarak tanıtip sanatı basitleştirip değersizleştiren insanlar daha tehlikelidir. Çünkü onlar sanatını para karşılığında yapar ve satar, kendisini de boşu boşuna dillere düşürür:

Cerrâr-ı sühan olma edip nazmını keçkûl

Boşboşuna eyler mi kişi kendini medhûl (Mus 19, 12/8)⁵⁹

SONUÇ

Keçecizâde İzzet Molla'nın divanı poetika bağlamında taranıp incelendiğinde oldukça zengin bir kaynak olduğu görülmüştür. Şair çoğu zaman şahsi bazen de genel anlamda şiir ve söz için kayda değer değerlendirmeler yapmış, bu konudaki görüşlerini çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Bunun için genellikle kasidelerin fahriye bölümlerini ve gazellerin makta beyitlerini kullanmıştır.

Şiir ile aynı anlamları karşılayacak biçimde şiir yerine en fazla “nazm, sühan, beyit, lafız, söz...” kullanılmıştır. Bu kelimelerle birlikte örnek beyitlerde görüldüğü gibi birtakım terkip ve sıfatlara da yer verilmiştir.

Keçecizâde'nin genel anlamdaki şiir anlayışını tespiti yönelik çalışmanın ikinci safhası olan bu makalede şairin şiir için düşündüğü amaç ve işlevler, yaptığı benzetmeler, şiirin değeri ve itibarı hakkındaki görüşleri, şiirin hangi yapı unsurlarından oluştuğu, önem verdiği nazım şekilleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Şairin tüm bu konular hakkındaki fikirleri divanında zikrettiği ifadelerden yola çıkılarak belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu başlıklara ve değerlendirmelere göre İzzet Molla, yazılış amacına göre şiirin işlevlerinin değişeceğini düşünmektedir. Şair sanatının verdiği güçle kalemini kullanarak ya düşmanlarını susturur ya da dostlarını sevindirir. Burada önemli olan şairin neyi arzuladığıdır.

Söz, eğer yerinde ve düzgün kullanılırsa okuyucunun ruhundaki elemeleri giderir; kokusuyla kalıcı mutluluğu ve ümitvar olmalarını sağlayabilir. Bu nedenle insanlığın ve zamanın şairin eserlerine ihtiyacı vardır. Ancak şairin şiiriyle değişim mümkündür. Onun şiirleri artık yaralı olan nazma da şifa olmuştur. Şiirin, şair için onun padişaha intisap edebilmesi gibi bazı faydaları da vardır. Kısacası şiirde maksat her zaman insanlığa ya da sanatın kendisine maddi ve manevi yarar sağlamaktır.

Şairlerin şiir anlayışlarını, zevkini daha açık bir biçimde görmemizi sağlayan teşbihler, genelde sanatkârın kendi şiirini yüceltmesine de bir vesiledir. İzzet Molla şiir ile ilgili “Mülk, Kışver, Saray, Taht, Leşker, Devlet Erkânı, Ahali, Bâde, Piyâle, Âsumân, Deryâ, Harman, Bal, Şeker, Dürr, Cevher, Maden, Genc, Şâne, Zülf, Mihr, Hediye, Ebnâ, Tıfl, Behişt, Âb-ı Hayât, Nev 'Arûs, Kâlâ, Keçkûl-i Cerrâr” teşbihlerini kullanmıştır.

Yapılan bu benzetmelerde şiirdeki yenilik, kısalık, tazelik, kıymet, farklılık, kalıcılık, etkileycilik, şiirin etki alanının genişliği, göz alıcılığı, daima arzu edilmesi, nadir ve faydalı oluşu gibi yönler işaret edilmiştir.

Ayrıca belirlenen benzetmelerin birçoğu (Bâde, Bal, Şeker, Dürr, Cevher, Zülf, Mihr, Âb-ı Hayât...) aslında genellikle istiare yoluyla sevgilinin ifadesinde veya tasvirinde kullanılır. Divan şairleri sevgilinin yüzü, dudakları, dişleri gibi güzellik unsurlarından bahsederken bu benzetmelere başvurur. Şairlerin en büyük arzusunun ona hayat ve ilham veren sevgili olduğu düşünüldüğünde sevgilisi için kullandığı ifadeleri kendi şiiri için de kullanmasını, eserlerin şairler için ne kadar değerli olduğu şeklinde yorumlayabiliriz.

⁵⁹ Konuyla ilgili diğer örnek beyitler için bk. K 2/56, K 36/76, K 22/52, K 5/22, K 35/22

Şiirde mana, lafız, mazmun, hayal, düşünce, redif ve kafiye'nin önemine de işaret eden şair, her yapı unsurunu ayrı ayrı değerlendirmiştir. Şiirdeki temel yapı mananın sağlam ve canlı olmasıyla tamamlanır. Sözün ruhu mana, bedeni ise lafızdır. Bu derece önemli görülen mana; şaire göre taze, benzersiz ve sınırsız olmalıdır. Kaynağı daima sevgili olan mazmunlar ise yeni ve farklı oluşuyla ele alınmıştır. Yeni mazmunların, farklı fikir ve lafızların kısaca sanat eserinin ortaya çıkışında diğer temel şart hayaldir. Hayal ve düşünce her sanatçı için onu güçlü kılan birer kaynaktır. Ayrıca şaire göre kafiye ve redif önemli görülmeli, yerine uygun olarak kullanılmalıdır. Aksi durumdaki şiirler işlevini yerine getiremez ve okuyucuya zevk vermez.

İnsanları ve âlemi aydınlatması yönüyle kasidelerin kıymetli oluşundan bahseden şair, gazelle ilgili olarak ise feshatten, lisanın açık ve güzelliğinden söz eder.

Şair, eserinin belli çevrelerde okuyucular tarafından okunup beğenilmesini ve takdir edilmesini bekler. Çünkü çokça okunan ve beğenilen şiirler değerlidir. Ancak her zaman şairin hakkettiği kıymet bilinmez. Buna sebep olarak da bazı okuyucuların sözden ve sanattan anlamaması gösterilmiştir. İzzet Molla böyle cahil okuyucuların kendisinden ve eserlerinden uzak durmasını istemektedir.

Şairin ideal şiir hakkındaki düşünce ve değerlendirmelerinin oldukça zengin ve divan şiiri poetikasının bir bütün olarak çizilebilmesine az da olsa katkı sağlayacak nitelikte olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Anday, Melih Cevdet (1978), *Yasak*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Avşar, Ziya (1993), "Meşâirü 'ş-Şuâra Mukaddemesi'ne Göre Aşık Çelebi'nin Şiir Görüşü", *Yüzüncü Yıl Üniv. Fen Edeb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, s.173-183.

Bilgegil, Kaya (1975), *Hüsn ü Aşk'a Dair*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Ceylan, Ömür ve Ozan Yılmaz (2005), *Hazâna Sürgün Bahâr : Keçecizâde İzzet Molla ve Divân-ı Bahâr-ı Efkâr*, Kitap Sarayı Yayınları, İstanbul.

Coşkun, Menderes (2011), "Klâsik Türk Şairinin Poetikası Üzerine.", *Bilig*, Sayı: 56, s.57-75

Çavuş, Mehmet Fatih (2016), "Bahâr-ı Efkâr'a Göre Keçecizâde İzzet Molla'nın Şiir Anlayışı – I: İdeal Şiirin Vasıfları", *PESA International Journal of Social Studies*, Volume: 2/3, s. 95-113.

Devellioğlu, Ferit (2000), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Doğan, Muhammet Nur (2008), "Divan Şiirinde Şarap Metaforları", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 38, s. 63-98.

Doğan, Muhammet Nur (2009), *Fuzuli'nin Poetikası*, Yelkenli Yayınevi, İstanbul.

Erkal, Abdülkadir (2009), *Divan Şiiri Poetikası -17.Yüzyıl*, Birleşik Yayınevi, Ankara.

Gür, Alim ve Bedia Koçakoğlu (2009), "Yeni Türk Edebiyatında Kaynak Olarak Poetika.", *Turkish Studies*, Volume: 4/1, s. 79-187.

- Kaya, Bayram Ali (2012), “Necâtî Bey’in Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 27, s. 144-218
- Kılıç, Filiz ve Muhsin Macit (1992), “Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri Tezkire Önsözleri.”, *Yedi İklim*, Sayı: 3, s. 28-34
- Mengi, Mine (2000), *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Moran, Berna (2001), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Onay, Ahmet Talat (2000), *Mazmunlar ve İzahı* (Haz. Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Öztoprak, Nihat (2005), “Rûhî'nin Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 12, s. 101-136.
- Pala, İskender (2008), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Sabbağ, Abbas ve Nebi Bozkurt (2006), “Müstevfi”, *DİA*, Cilt: 32, s.147-148.
- Süreyya, Mehmed (1996), *Sicill-i Osmani*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tolasa, Harun (1982), “Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, s.15-46
- Yeniterzi, Emine (2010), “Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, Volume: 3, s. 301-334.
- Zavotçu, Gencay (2006), *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara.